

Michal Flegl

Historik Josef Klik. Nad knihou Bohumila Jirouška

PhDr. Josef Klik (1896-1965) patří k výrazným osobnostem našeho dějepiscetví. S Klikovým jménem se setká každý student historie již v prvním semestru. Mezi základními bibliografickými příručkami mají totiž Klikovy práce z tohoto oboru místo zcela nepominutelné. Josef Klik však nebyl jen bibliografem českého dějepiscetví. Výrazně se uplatnil také jako odborný redaktor, organizátor vědeckého života i jako autor učebnic dějepisu a dalších prací, zejména vzpomínkově životopisného a popularizačního charakteru.

Zařazení Klikova díla na pozadí jeho životních osudů je tématem zdařilé knížky historika Bohumila Jirouška, docenta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, nazvané „Josef Klik. Historik ve stínu Josefa Pekaře“. Vzhledem k tomu, že se mi dostalo cti se s dr. Klikem pracovně i přátelsky stýkat, rád bych ve své recenzi knihy uvedl i osobní vzpomínky a tak potvrdil či doplnil některé Jirouškovy závěry.

Josef Klik se narodil v Deštné u Soběslavi. Pocházel z pěti dětí rodiny provazníka, v níž se toto řemeslo dědilo po několika generacích. Prapředek Jiří, narozený v druhé polovině 18. století přišel do Čech z Pruského Slezska a psal se Klick. Josef vzešel z rodiny velmi chudé, když churavý a předčasně zemřelý otec jen s obtížemi uživil své potomky. Vzpomínám si, jak mne dojalo, když mi dr. Klik vyprávěl o svém příchodu na středoškolská studia do Jindřichova Hradce. Představovala pro něho naprostý přepych skutečnost, že tam na bytě měl poprvé v životě vlastní postel! V Deštné Klikovi žili v jediné místnosti, v níž otec také provozoval své řemeslo. Domnívám se, že toto velmi skrovné prostředí, Jirouškem na základě Klikových rukopisných vzpomínek plasticky vylíčené, natrvalo ovlivnilo Klikovu povahu ve smyslu jeho osobní nenáročnosti. Po celý život zůstal člověkem skromným a nezávislým na vnějším prostředí, o to však s bohatšími vnitřními prožitky.

Klikovo vzdělání již od dětství nepřímou, leč silně ovlivnil jeho prastrýc (bratr babičky) P. Metoděj Laudin, benediktin a farář v Machově u Police nad Metují. Jeho kaplanem zde byl P. Sigismund Bouška, básník a významný představitel katolické moderny. Machovská fara se tak stala střediskem katolických literárních kruhů. Hospodyněmi na faře byly Josefovy tety (otcovy sestry), které posílaly svým příbuzným do Deštné knihy a časopisy z tohoto kulturního prostředí. Důležitou roli v Josefově životě sehrál také deštný kaplan P. Karel Svoboda. Na tohoto ušlechtilého kněze vzpomínal vděčně po celý život. Za studií v Jindřichově Hradci zasáhl do osudů Josefa Klika další kněz, P. František Teplý, černínský archivář a historik. Ten u něho nejen vzbudil zájem o dějiny, ale také ho zasvětil do základů práce historika. Z Teplého „školy“ v té době vyšla, vedle Klika, řada později významných českých historiků (František Roubík, Emanuel Janoušek, Josef Pelikán, František Navrátil, Jan Muk). Svůj vztah k F. Teplému vyjádřil Klik ve vzpomínkovém článku „Zlaté srdce pana archiváře“, otištěném ve sborníku k Teplého sedmdesátinám (1937), Klikem iniciovaném a redigovaném.

Po maturitě se Josef Klik rozhodl pro studium historie, byť také z praktických důvodů uvažoval o možnosti studovat zemědělství. Nakonec zvítězila touha stát se středoškolským profesorem. Klik patřil ke generaci píšící osobní deníky a vyjadřující se v nich z našeho dnešního pohledu až pateticky. Tak také projevil představu o svém životním povolání: „Chci jít za svým cílem - státi se učitelem v pravém, krásném slova smyslu. Učitelem s láskou k mládeži, s láskou k vědě, s láskou ke všemu dobrému a krásnému“. Zapsal se tedy na filozofickou fakultu UK jako posluchač historie a zeměpisu. Z univerzitních učitelů na Klika nejvíce zapůsobil prof. Josef Pekař, s nímž pak byl po desetiletí v úzkých pracovních a osobních stycích v Historickém klubu a v redakci Českého časopisu historického. Nepochybně oprávněně F. Teplý charakterizuje Klika jako nejoblíbenějšího Pekařova žáka. Z dalších profesorů filozofické fakulty Klika natrvalo ovlivnili zejména historikové Josef Šusta a Kamil Krofta, ale také Jaroslav Bidlo či Václav Novotný, z filozofů pak František Drtina. V Pekařově semináři vznikla jeho disertační práce „Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské“ (knižně vyšla roku 1922). V tomto roce (1922) se Klik stal asistentem Historického semináře UK, jímž byl až do roku 1924. Současně také působil v Historickém klubu i při vydávání Českého časopisu historického, v obou případech v bezprostřední spolupráci s prof. Pekařem. Sociální původ Klikův byl nepochybně podnětem pro zájem o život chudých studentů. Projevilo se to jeho letitým působením v samosprávě Hlávkovy koleje.

Dráhu středoškolského profesora nastoupil Josef Klik v září 1924. Akademická kariéru na univerzitě, k níž by směřovala asistentura, ho zřejmě nelákala. Jednoznačně dal přednost učitelstvímu povolání, tak jak si to vysnil již ve svých studentských letech. Tohoto rozhodnutí nikdy nelitoval, což vyplývá i z jeho osobních rozhovorů ještě v posledních letech života. Klik učil rád a také měl laskavý a porozumivý vztah ke studentům. Četné vzpomínky jeho někdejších žáků jsou nejlepším svědectvím jeho pedagogických schopností i lidského přístupu k mladým lidem.

Celoživotním Klikovým působištěm byla Praha. Nejdéle učil na gymnáziu J. Vančury na Smíchově (pozdější jedenáctileté střední škole). Na jeho kratší působení vzpomínají však i jeho žáci z gymnázia na Žižkově. Mohu také potvrdit Jirouškem uváděný údaj, že dr. Klik byl „po léta fakultním učitelem“ a to na Filozofické fakultě UK. Posluchači historie z této fakulty k němu chodili (na Smíchov) na pedagogickou praxi, např. moji spolužáci z let 1957-59. Nepřekvapí, že o dr. Klikovi hovořili s úctou a tzv. náslechnů u něho se účastnili rádi.

S Klikovou pedagogickou činností bezprostředně souvisí jeho autorský podíl na tvorbě učebnic dějepisu pro střední školy, které se dočkaly několika vydání (podrobné bibliografické údaje v dalším textu neuvádím, jsou obsaženy v personální bibliografii v Jirouškově knize). Jeho samostatnou prací je třísvazková „Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol“ (1. vyd. 1936-38). Obsahuje české i světové dějiny od starověku až do nejnovější doby a je dokladem jak Klikových odborných znalostí, tak jeho promyšlených pedagogických metod (např. zařazením tzv. procvičování probírané látky či obrazových doplňků). Učebnice byla ve své době hodnocena jako velký pokrok „jak po stránce vědecké, metodické i slovesné“ (Z. Hájek). B. Jiroušek právem oceňuje, že „učebnice je psána jednoduchým, krásným jazykem“. Kromě toho Klik převzal na přání prof. Pekaře úkol přepracovat jeho „Dějiny československé pro nejvyšší třídy středních škol“, ve smyslu jejího zkrácení a zjednodušení podle požadavků učitelů. Klik tuto úpravu provedl citlivě a naopak doplnil výklad o prehistorické období i o léta 1. republiky (1937).

Podstatně složitější situace nastala za okupace, kdy mělo dojít z rozhodnutí protektorátního úřadu k novému přepracování učebnice. Klik tehdy svedl obtížný zápas, aby zabránil zneužití učebnice nacistickou ideologií. Podobně úsilí vyvíjel i při dalších snahách o zkrácení odkazu velkého českého dějepisce. K poznámce o kladném pochopení tehdejšího ředitele Státního nakladatelství doplňuji: Jednalo se o vládního radu Josefa Kepla, sociálního demokrata, který byl osobním tajemníkem prvního čs. ministra školství Gustava Habermanna a poté řadu let přednostou presidia ministerstva školství.

Tím se dostáváme ke Klikovu celoživotnímu vztahu k osobnosti Josefa Pekaře. Prof. Pekař nepochybně rozpoznal Klikův nesporný organizační talent již v době jeho studia a přivedl ho do Historického klubu, jehož byl předsedou. Klik zde zastával funkci jednatele od roku 1925 až do roku 1945, členem výboru byl v letech 1946 až 1964, kdy byl zvolen starostou Historického klubu. Funkce, po nichž Klik nikdy neprahnul, však nevypovídají o šíři a intenzitě jeho klubovní činnosti. Klik byl vpravdě nepostradatelným vykonavatelem a často též iniciátorem aktivit Klubu. Využil zde nejen svých organizačních schopností, ale také svého taktického a noblesního vystupování a jednání. Tak se výrazně podílel na běhu všech klubovních činností, ale rovněž na jejich náročném administrativním zajišťování. Pro oblast ediční, jež tvořila velmi zásadní podíl těchto aktivit, plně platí výstižná charakteristika Jiřího Špěta. Podle ní byla Klikova úloha na tomto poli na úrovni ředitele většího nakladatelství. Klub totiž vydával několik publikací ročně, nejen Český časopis historický, ale také učebnice i další knihy.

Josefu Pekařovi byl dr. Klik nepostradatelným a spolehlivým pomocníkem a to nejen v Historickém klubu, ale také při redigování Českého časopisu historického. V obou případech Klikova práce přechásto zůstávala skryta v anonymitě a nelze ji zcela postihnout. V redakci ČCH pracoval Klik až do jeho zastavení v roce 1941 a pak opět v letech 1946-48. Podle pamětníků se Klik podílel na koncepci časopisu při častých rozhovorech s prof. Pekařem. Jednání s autory, korespondence, spolupráce s tiskárnou, korektury, to všechno nadto patřilo do Klikovy nezištné a obětavé pravomoci. Současně však byl Klik rovněž stálým a horlivým přispěvatelem ČCH, zvláště v jeho části recenzní, ale také jako autor literárních portrétů českých historiků.

Úzká spolupráce s prof. Pekařem a dokonalá znalost jeho díla se projevila nejen v statích věnovaných velkému historikovi (viz bibliografii), ale také v Klikově činnosti editorské a bibliografické. Pro dějiny dějepisectví je nepominutelná edice „Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře“ (1941). Klik také vypracoval plán ediční řady „Dílo Josefa Pekaře“ o dvaceti svazcích. V okupačních poměrech z nich mohly vyjít pouze dva. Vynikající výbor „Z duchovních dějin českých“ (1941) a nové vydání díla „Kniha o Kosti“ (1942). Třetí svazek edice „Z hospodářských a právních dějin českých“ byl již připraven, ale vydání bylo cenzurou zakázáno. O pokračování edice uvažoval Klik i po válce, ale k realizaci záměru již nedošlo vzhledem k politické situaci. Bibliografii Josefa Pekaře otiskl v jubilejním sborníku „Od pravěku k dnešku“ (1930), na jehož redakci se také významně podílel. Pekařův osobní vztah ke Klikovi dokládá i skutečnost, že ho jmenoval jedním z vykonavatelů své závěti.

Josef Klik věnoval pozornost i dalším svým učitelům, zejména Josefu Šustovi a Kamilu Kroftovi. Také s nimi byl v úzkých pracovních a osobních stycích. Prof. Šusta byl po Pekařově smrti starostou Historického klubu a s Klikem měl ještě řadu dalších pracovních vztahů. Obdobně tomu bylo i s prof. Kroftou. Nepřekvapí proto, že Klik je autorem nejen jubilejních či vzpomínkových statí o jejich životě a díle, ale také jejich personálních bibliografií (Šusta 1934, Krofta 1936). Spolupráce s uvedenými velkými dějepisci v oblasti organizace vědecké práce na poli historie přivedla Klíka k aktivní účasti na řadě významných akcí. Připomeňme alespoň jeho podíl na organizaci I. sjezdu čs. historiků (1937), na němž také vystoupil s referátem. Takto získané zkušenosti mohl v roce 1947 uplatnit jako předseda přípravného výboru II. sjezdu čs. historiků.

Uvedené personální bibliografie profesorů Pekaře, Šusty a Kroftů však nezůstaly v Klikově díle ojedinělé. Také po válce pokračoval v tomto směru, jak o tom svědčí jím zpracované bibliografie např. Františka Roubíka či Emanuela Janouška a dalších. Zásadní význam je však třeba připsat Klikově „Bibliografii vědecké práce o české minulosti za posledních čtyřicet let. Rejstřík ČCH 1895-1934“ (1935). Josef Pekař tuto základní příručku hodnotil vysoko, neboť „registruje všestranně, v plánu metodicky i prakticky plně vyhovujícím a je opatřena žádoucími rejstříky“. Kromě toho se Klik po léta významně podílel na tvorbě „Bibliografie české historie“, pravidelně vydávané Historickým klubem.

Do značné míry s Klikovou pedagogickou činností souvisejí jeho popularizační práce, určené mládeži i širší veřejnosti. Patří mezi ně kapitoly v Encyklopedii čs. mládeže a další články i hesla v Masarykově slovníku naučném. Již na konci války začal Klik pracovat na populární knize o Karlu IV. - „Kníže míru“ (1948). Pokračoval v populárních monografiích o dalších českých panovnících, které bohužel zůstaly v rukopisu. Dokončen je rukopis o Jiřím z Poděbrad, zatímco knížka o Václavu IV. zůstala nedokončená. B. Jiroušek druhou z nich na základě znalosti textu hodnotí jako nejlépe zpracovanou a promyšlenou z Klikových popularizačních prací.

Josef Klik se jako redaktor zasloužil nejen o ČČH. V letech 1956-62 redigoval Časopis Společnosti přátel starožitností, ústřední orgán české historické vlastivědy. Podařilo se mu pozvednout jeho úroveň a zaměřit obsah i k otázkám metodickým. Důležitá byla část recenzní a soustavné publikování drobných medailonů vlastivědných badatelů. Někdy v polovině 60. let mi k tomu v osobním rozhovoru dr. Klik vysvětlil, že těmito články chtěl programově poskytovat mladým historikům informace o práci starší generace, které jinde v tehdejších poměrech nemohli získat. Šlo mu tedy o zachování kontinuity.

V tomto ohledu se snažil pokračovat i jako redaktor vlastivědné části Muzejní a vlastivědné práce. Tato jeho činnost bezprostředně souvisela se zájmem o regionální dějiny, jejichž podstatou se zabýval i teoreticky. Považuji za důležité vyzvednout Klikovu zásadní studii „Dvacet pět let české historické vlastivědy“. Stať, v podstatě navazující na Roubíkovo hodnocení předchozího padesátiletí, vyšla roku 1965 ve sborníku Acta regionalia. Tento sborník, vydaný k počtu pětasedmdesátin F. Roubíka, byl Klikem iniciován i redigován. S návrhem na výstižný název sborníku přišel Jiří Špět, který také převzal jeho redakci po Klikově náhlé smrti.

Vlastní Klikova badatelská činnost byla zaměřena na otázku národnostních poměrů. Na citovanou knižně vydanou disertační práci navázal několika dalšími příspěvky. K tématice se vrátil ještě kolem roku 1945, kdy pracoval na díle „Tisíc let národního vývoje“, jehož rukopis však zůstal nedokončen. Měl vyjít nákladem Společnosti přátel starožitností. V seznamu vydaných či připravovaných publikací, otištěném na obálce Roubíkova Příručky vlastivědné práce (1947), je Klikovo dílo uvedeno pod názvem „Tisíc let národnostních bojů v Československu“ s poznámkou „v tisku“. Ve stručné charakteristice se uvádí, že ukazuje „těžký zápas českého živlu s germánským prostředím, stejně jako zápas Slováků s Maďary“. Název i následující formulace potvrzují Jirouškovu domněnku, že pro sepsání tohoto spisu byla silným podnětem 2. světová válka, která Klikovi potvrdila jeho předchozí názory.

Závěrem uvedme jako oprávněnou charakteristiku B. Jirouška co do hlavního přínosu Josefa Klika modernímu českému dějepiscetví. Ten spočívá „v jeho rozsáhlé organizační činnosti ve prospěch naší historické vědy“. Do těchto souvislostí patří i jeho práce bibliografické, editorské, redakční a životopisně vzpomínkové. Klik byl vpravdě „strážcem odkazu svých učitelů, jakýmsi archivářem paměti české historiografie své doby“ a tím „představuje pro celé 20. století příklad kontinuity historického bádání“. Josef Pekař v něm měl trvalého „asistenta“ - spolehlivého, čestného a neobyčejně výkonného. Takže lze shrnout do charakteristiky: Josef Klik - pravá ruka Josefa Pekaře.

Bibliografická poznámka

Bohumil Jiroušek - Josef Klik. Historik ve stínu Josefa Pekaře. Vydalo nakladatelství Tomáš Halama, České Budějovice 2011. Autor obdivuhodně zvládl neobyčejně širokou pramenovou základnu a s porozuměním vystihl podstatu Klikovy osobnosti a jeho díla. Kniha je zdařile graficky upravená T. Halamou. Fotografické přílohy však za výtvarnou působivost platí ztrátou dokumentární hodnoty.

